

ПРОБОЄМ

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Зміст:

Іван Ірлівський: Півня дів. . . 129	Юрій Сірий: В історії видавничої і книгарської справи в Україні. 147
Андрій Гарасевич: Бурлацьке. . 130	С. Николишин: В кайданах раси чи інтерпретації 153
Оксана Лятурницька: * * . . . 130	М. Чирський: Зприводу „Свята Жертви“ 156
Леонід Мосенда: Омелько Юхимович Попел. 131	Хроніка. 157
Григорій Косинка: Голова Ході. 133	
Олег Лашенко: Риси сучасної української духовости. . . . 139	

1 9 4 0

Річник VII.

ЧЕРВЕНЬ

Число 6 (83)

Р

„ПРОБОЄМ“

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Основник: Др. Степан Росоха

Видавець: Федір Гайович

Відпов. редактор: Іван Рошко

Редагує: Колегія

СПІВПРАЦЮЮТЬ: Др. М. Андрусак, М. Асканич, Др. С. Володимирів, О. Гайдай, А. Гарасевич, Др. М. Гнатишак, Др. О. Грицай, Др. Р. Бндик, Зореслав, І. Ірлявський, І. Колос, О. Лащенко, О. Лятуринська, проф. Р. Лісовський, Е. Маланюк, М. Михалевич, Л. Мосенда, М. Мухин, І. Наріжна, С. Николишин, О. Олень, О. Ольжич, Др. В. Панченко-Юревич, М. Панькевичівна, У. Самчук, Ю. Сірий, О. Стефанович, О. Теліга, М. Чирський, О. Штуль та інші.

„ПРОБОЄМ“

виходить кінцем кожного місяця. — Редакція застерігає собі право рукописи виправляти та скорочувати. — Невикористані рукописи редакція повертає тільки по надісланні марок на поворот. — Передплата в Протектораті Чехія й Моравія 50.— К на рік, на чверть року 15.— К. — В Німеччині річно 6.— RM, четверть-річно 1.70 RM, за границею 80.— К, або їхня рівновартість. — Число конта Поштової Щадниці в Празі 201.699., в Німеччині Postscheckkonto Nr. 122-124 Berlin, Zeitschrift „NFSTUP“ in Prag; в Іен. Губерн.: „Крак. Вісті“, P. Sch. H. Warschau Nr. 2143.

„ПРОВОЈЕМ“

měsíčník kultury, vychází koncem každého měsíce. — Vydavatel: Fedir Hajovyc. — Odpovědný redaktor: Ivan Roško, Praha XII, Bělehradská 80. — Novinová sazba povolena ředitelstvím pošt v Praze, čís. 162.545-IIIa 1939. — Dohledací poštovní úřad Praha 8. — Adresa redakce a administrace: Praha III, Josefská 2/II. — Tiskne knihtiskárna Jana Andresky vd., Praha XII, Bělehradská tř. 97.

Всяке листування й матеріали просимо слати на адресу:

„ПРОВОЈЕМ“, Praha XIV-65, pošt. schránka 3.

ІВАН ІРЛЯВСЬКИЙ:

233463

Пісня днів.

Я із долею не примирився, —
не журись, моє серце, а грай!
Грай про весни та бурі й залийся
молодими піснями украй.
Бачиш — хвилі бють морем буремним,
знаєш — тяжко минали роки, —
а тут дні йдуть неждано тавмні,
дні поривів звитяжних, палких.
Злі століття виносили присуд,
нас пекла й випікала доба
від Кавказу до срібної Тиси,
як вгавала в степу боротьба.
Та в торнадах, що мчали з усюдів,
гартувався наш помах, наш лет.
Заспіваймо ж про спрагнений трудень, —
неспокійних я буднів — поет.

А ти вітре, повій нам, повій нам,
на гарячі наплинь курені,
яких молодість-чар взяли війни,
така буйна епоха борні.
В тобі сила й суворість безжальна,
а на лиця нам туга спада,
тож подми, удар у мязи нагально,
щоб зросла в них напруга тверда.
Ой повій в чорну ніч буревієм,
розстелися над степом ушир,
нехай тиша завикне в завіях
і життям стане — клекіт і вир.
Рвися, душе, пронизуй нас, пісне,
розширяйтеся, перса міцні,
наші дні причаїлась залізі,
наче вої в ясній даліні.

Ми із долею не примирились, —
не журіться, серця, а летіть,
ось ростуть вам із піснею крила,
шліть же дням переможний привіт.

АНДРІЙ ГАРАСЕВИЧ:

Бурлацьке.

Як ранок віде юний і червоний,
немов з ровквітлих радісних вишень,
коли в тумані зроджується день
і мчать у безвість снів огнисті коні,

клякаю на землі холодне лоно,
молитву шлю. Ступаю до стремен.
Тремтить в блакитній далечі ген-ген
моя мета, мого життя корона.

До Неї йду. Нежданий. Незбагнаний.
Крізь шум лісів. Крізь спеки пустарів.
Крізь дим і смерть. Крізь злидні і крізь скрути.

Крізь чорні лави хижих ворогів.
Я меч вертикаль уперше нагострив,
щоби у юнім герці спалахнути!

ОКСАНА ЛЯТУРИНСЬКА:

* * *

Олегові Лащенкові.

Вітер віє, вітер вабить
в край південний, в край ліян.
Під вітрилом наш кораблик,
при бусолі капітан.

Біжимо ми, наче хвиля,
далі, далі, все вперед.
Поза нами — піна з юля,
понад — соняшний намет.

А назустріч нам — аґави,
пальм розкидані шатре,
войовничий поклик слави,
бубни дикунів, кітли.

І заманюють затоки
в ліс казковий без доріг.
Там пташки золотобой,
там пругасто мріє тигр.

Ящур спить там на узбіччі
і стоїть навколо штиль.
Та краї нас інші кличуть,
завтра ми — за безліч миль.

Вітер віє, вітер вабить
в край південний, в край ліян.
Під вітрилом наш кораблик,
при бусолі капітан.

Біжимо ми, наче хвиля,
під тропічну широчінь,
Меви бються, меві квілять
і летять нам навадогін.

ЛЕОНІД МОСЕНДЗ:

Омелько Юхимович Попел^{*)}

Короткий вступ, з якого цікавий читач довідається про коріння славетного роду Попелів, вивачених його діячів і головні заслуги перед народом.

Своїм розгалуженим корінням сягає рід Попелів аж до імлістих початків України-Руси. Однак нічого певного в усіх тих митикуваннях арабських і візантійських очевидців немає. Найбільшої ще правдоподібності заслуговує спостереження одного з них, що якісь-десь Попелоси в славні тим, що за все життя муються лише три рази: коли родяться, женяться й коли вмирають. При знанні ощадності цього роду на пурифікаційні витрати (про що буде мова нижче) це твердження мусимо однак прийняти як перебільшене і мало правдоподібне. І так з історичних фактів старого віку не залишається нам ані одного.

Цілком певні відомості про цей рід зустрічаємо ми аж значно пізніше, у нашого таки літописця, що згадує Попелів під іменем „татарських людей“. Своє прізвище дістали вони, мовляв, від того, що воліли, щоб їхня батьківщина „лягла попелом“ від огня й меча татарського, аніж взятися за небезпечну й тяжку працю її оборони. А так Попели, покинувши рідні згарища, вимандрували в степ, осіли по балках і ярах і за охорону татарами своїх „пельок і бельок“ сіяли для них просо, кувала залізо й ткали полотно... Жилося їм під бісурменом спокійно й вигідно, бо шпихліри й калятки їхні наповнялися, а самі вони множилися як плодовиті овечі отари.

Зі своєю батьківщиною Попели не хотіли мати нічого спільного. Це була головна гасада їхнього світосприймання: не мати нічого спільного з тим, кому ведеться зле, з кого нічого вже ускубити не можна... Треба віддати справедливість, що за цю гасаду вони кілька разів заплатили навіть і життям своїм. Це їх, як тумів, порубав був раз без ліку Сірко. Але насіння всеж не витеребив і туми Попели й надалі достарчали бісурменському війську яничарів, а гаремам роксолян. За це не минали їх султанські милости.

Коли поволі почала Русь насуватися на степ і його опанувати, — опинилися знов Попели серед народу свого. Тут і виявився їхній хист у всій його багатосторонності. Засягнувши до всіх ділянок життя, почали видавати з себе Попели численних одиниць, що їхньому таланту завдячує Русь-Україна різноманітність і, так би мовити, „вкрутасність“ своїх історичних шляхів. Це лише рід Попелів видав з себе тих численних „gentes ruthenae“, які прикрашували тоді націю козацьку. Це з них походив відомий Адам Кисіль, воєвода київський, це з них вийшли ті, що народові

^{*)} Уривок з повісті.

українському принесли тую „бурхливу і вихрувату згоду“, яка словами сучасника, протягом одного віку „розсварили наш світ, потурбувала людей, висушила в них взаїмну любов, розєднала батьків з дітьми, розярила брата на брата, поставила одного проти другого . . .“

За це діяли Попели ласки королівської, приязни шляхетської і дїбр чимало дістали та досягли вічної слави і подяки в народові русько-українському.

Гетьманська доба піднесла Попелів ще вище. Особливо славились вони своєю запопадливістю в гонитьбі за титулами, рангами, „волостями“ і іншими благами, що посипалися на український нарід з півночі. Їхньою мрією була „маскофская дефка“ і „шуба с царскава плеча“. А понеже джерело царської милости було невисихальне, то рівнож безмежною була попелівська вірність і вдячність, за ці, так нечемно кимось з не-Попелів названі, „ласоці погані“.

Після зруйнування Січи і заведення кріпацтва декому з Попелів, що стояли на високому суспільному щаблі, почало вестися ще краще. Позбавлені конкуренції тої частини народу, яка складалася переважно з не-Попелів, вони пишніли, росли, могутніли при будові імперії, як рахубливі і спритні підпривмці. Але декому з них „страта вольностей козацьких“ не принесла нічого доброго: мусіли змішатися з людом посполитим, денобілітуватися, і швидко згубилися в нетрях етнографії . . .

Огож шановний читач вже мабуть спостеріг, що чим краще велося роду Попелів, тим тяжче дихалося „нації козацькій“, і навпаки. Тому не будемо особливо підкреслювати загально-відомого факту попелівського добробуту протягом цілого минулого століття . . .

Народня революція була страшним ударом по попелівському роду, але ще страшнішим по їхніх родових засадах, відомих під назвою „попелізму“. Здавалося, що революція буде тим остаточним і вирішальним моментом, який змете з поверхні української всіх попелів і від „попелізації“ українського життя не залишиться й сліду. Так воно принаймні зпочатку здавалося. Але не дурно ж цей рід і його дух визначалися впрост „кукільною“ незнищимістю. Поки пробуджена „нація козацька“ йшла від успіху до успіху, никло Попельство, як ковиль перед бурею. Притиснене до землі белькотало щось там про спільний „котьолок“, словянське братерство, і попелізацію світу. Само галапас на чужому тілі — захлистувалося, шепотіло беззубими устами про трудящих і нетрудящих, про заможних і куркулів, про виискувачів і виискуваних. Мало хто до цього шемріння прислухався, але досить було невдачі, як випросталися попелівські спини, зазвучали голоси і заблискали погляди. Титули і ранги, „дефкі і шуби“ знов посипалися на вірних служак, знов розлізлася попелізація буйним пістряком по землі козацькій . . .

Але хай шановний читач пробачить нам це обтяжування його уваги такими нецікавими інтимностями з хроніки роду Попелів.

Ми б їх радо і не дали до публічного відома, як би вони не мали зв'язку з нашим героєм, високоповажаним всіма добродієм, Омельком Юхимовичем Попелом. Пішов світом тепер такий звичай писати про всіляких великих, славетних і достойних мужів. Хоч Омелько Юхимович поки-що не стався світовою величиною, але мусимо пам'ятати, що „кожна кость біла од чорної походить“ і що слава на увесь світ йоркширська раса вийшла від звичайного дикого, худого поросяти.

ГРИГОРІЙ КОСИНКА:

Голова Ході.*)

I.

Степ був сизий, мов крило орла.

Василь із сином заорали ранок на сході, у степу, і сіли під возом снідати. Коні коло воза їли овес із січкою, трусили по полудрабках овесини і сіяли на свіжу ріллю; сіно з рептуха смивав вітер і люто кидав ним об голу землю.

Сонце підвелось червоне, вспане, а на вітер, по Василевому, хрести з вінчиками помалювало на небі.

Василь з батьківською ласкою одрізав синові паляниці (пилюга хрускала на зубах), підсунув капустяний листок із салом, і повернув до воза, слухав:

— Десь журавлі летять... Птиця весну чув, а вітряно сьогодні...

Він глянув на широкі груди сина, зміряв очима міцну будову його тіла, і легка тінь смутку заломилась вітром на брові Василя:

— Ти-б застєбнувся... Ет, видумав чортовню „закурити хочу“, брат, літо як попокуриш коло коси — не то закуриш — почорнієш на жужелицю!..

Обидва засміялись; Павло обтер сіном пальці, нахилився до барила і тихо ковтав воду — „буль-буль“...

Батько дожовував шматок хліба, позирав на коні і гукав за вітром:

— Ну, стій, ще за-зиму не вимокла?.. Ич, ребра знать, а губою бринькав, як під осінь!..

Василь устав і поправив борозному Чалому шаньку, потім накинув на плечі шинелю, і знову засміявся до сина:

— Закурить хочеться, правда? — А як витягну книжечку про Тараса Григоровича — будеш сердиться!

Павло скривився і адержав посмішку на руських вусах — аж заплигала засміятись, але вітер рвонув її, і карі, великі очі Павла дивились на батька не то образливо, не то з проханням.

*) Чи не наймогутніша річ зі свадщини автора, що скінчив мужньою смертю 1934. р. Редакція.

Він не вдержався.

— Канешно, курить могилу з хрестом Тараса Григоровича — чортовня, — а ще — „православні, веруючі“ . . . Мало вам приношу з комнезаму газет? . . . Не-е, давай Тарасову могилу! . .

Дивився насмішкувато на батька — сміялись очі:

— А ще в неділю — „ти б, Павлуша, про гайдамаччину що небудь прочитав, га? . . .“ . . . Прочитавш тепер: я шарив-шарив — де це ділося життя Шевченка, а батько, виходить, засмалюють його? — Дов-о-о-ль-но: давайте закуримо!

Василь витяг капшук, поклав його на коліна, і на простягнену руку сина — „не, стой, раз гріх — значить усім гріх“ — він почав оправдуватись; голос його хрипко рвався з грудей, поспішав:

— Я ж не курю його „Кобзаря“, а тільки ту мякеньку, червону книжечку, де хата . . . а до могили ще не дійшов і не буду її курить! . . Да.

Він розв'язав капшук і простяг з папером синові, додав:

— Ну, ти ж сам знавш — край: нема бомаги, а газет власть не присилає . . . Приходиться . . . — і Василь винувато гукнув знову на коні:

— Ану, Чалий, не дурій!

Павло одірвав листочок паперу, перевернув його і, посміхаючись до батька, прочитав:

— Бачите:

„Учітеся, брати мої, думайте, читайте“ . . .

Василь перевів розмову до землі; книжечку з хатою Шевченка обережно згорнув, поклав у капшук і за іскрами городнього тютюну несміло кашлянув, оббив попільць цигарки:

— До вечора умре десятина, га?

Син затягався димом і пускав носом:

— Умре-е . . . Ще до заход-сонця упораємо . . . Правда, Чалий? . .

Чалий на слова Павлові повернув голову од шаньки, подивився на нього своїми великими очима, де маленькими ривчаками текли от вітру сльози, трохи подумав, підкинув головою шаньку, і незадоволено сипнув на землю січки.

Василь підвівся із землі, розправив поперек і ще раз суворо гукнув на коня:

— Ану!

Брови Василя похмарніли під вітром, очі заласковіли, і він твердо сперся руками на чепіги плуга; слова вирвалися з грудей не до сина, а просто в степ — і були рвучкі, мов вітер:

— Тець, ореш, а красних днів не бачиш: була царизна — робили, прийшов совет — робимо, а пани, як плили шовками в городях, і по цей день пливуть!

Думав:

Отуг тобі, Павло, все твоє — „учітеся, брати мої!“ . . . — він злісно обдер на пужалні кору і кинув її аж за обніжок:

— Така тобі чехоня, виїде на базар з собачкою — плюнуть би не схотів, — а візьме масло, що на подворне заплачуть виніс . . . і „не жолтов! . . .“

Думка Василя горіла, її підхоплював у словах вітер і несміло кидав у сухе бадилля степу...

Він запрягав у борозну Чалого, розправляв під хомутом гриву коня і підкидав на мулятину сіна.

— Робочі? — Вони теж лямку тягнуть, як і ми... Хіба не приносили на села останні штани на минжу?.. А хто винен, хто?!

— Отак і виходить: і власть наша, і порядки нові, а все по-старому, — збулися великих панів, чорт наплотив дрібних, і пють, як п'явки! Хай, капітал, одним словом!..

— А ну, рушай, Чалий! А то в тюрму за такі речі підеш!.. Василь злісно засміявся, поправив шлею коневі і твердо став у борозну.

Коні смикнули...

Павло підняв батіг — він авився од вітру — „гиття, малі, тупай!..“ і коні тупали, земля рипіла під плугом, торішні вінички під барками коней низько схилили свої нечесані кучері і падали у борозну — їх привертала земля і степом — вітер — різкий, м'який, пахучий вітер і дзвін гайки коло плуга...

— Тупай, малі-і-і!..

Над степом стало сонце, Павло здержав коні — повертали коло Зеленої могили — і зціпив кулак.

— Ви про панів даром такої думки: хто ж тоді лій збиратиме з нас, як їх не стане?.. О, як би... — він не скінчив за вітром думки:

— Соб, Канталупка, сліпа, чи що?!

Коні йшли добре. Павло водив рівно, держав поводи міцно, очі блищали одним блиском з Чалим — брови сходилися серпами, прижмурені від пилу — ступав по землі широко і твердо:

Хіба графиня Браницька думала, що я її письма куритиму? Ха-ха-ха!..

І вітер так само разом з Василем:

— Ха-ха-ха!.. Наче воєнна цензура — ха-ха-ха.

На межі дзвонив плуг; тоді Павло припиняв коні і повертав своє лице до степу:

— Які лани держала сама: од залівниць до Дніпра — ліси, овера, луги... Мабуть шматок сподниці дала-б скурити, не то письма, аби не орав цієї десятини Василь Орлюк?!

Старий висмикав істик, прочищав плуга:

— А тепер скрізь кротоми поліз по степу мужик — наш степ, брешуть!

Павло сміявся:

— Ого-го-го! Коли діло касається степу — ми тоді, як мур: тоді, брате, не скубнеш дурничкою... Зелена могила знав. З вилами боронимо степ, ге?

Він розправляв поводи, слухав, як фиркав Чалий до води, і далеко кинув очима до криничовини в левадах — „напоїть треба“...

Така балачка подобалась Василю, він держав міцніше чепіги плуга, а коли починали нову борозну, дзвонив ним мов молодий — куріла земля...

І тільки синова спина сіріла за яблуками на стегнах Канта-
лупки, а голос проти вітру:

— От я хотів би, аби подивилась графиня Браницька, як
дядьки в вилами рушають у бій... Зомліла б, тату, щоб поба-
чила вас розхристаного на шляху, гей — зомліла... Чалий, не
слухай!..

У Василя зацвіли очі силою... він їх прижмурих і повернув
голову просто до сонця — там у синіх туманах плив степ і
низько-низько, аж над хрестом Покрови, клекотіли журавлі — ви-
водили пісню... І степ, і сонце, і далекий бір — все співало
разом з журавлиною піснею у грудях Василя:

— Земля... Земля... Земля...

Він хотів показати свою радість синові — нахилився, взяв у
жменю грудку землі — роздавив її:

— А панський пар добрий, треба сказати правду, вміли, су-
кини сини, нами оброблять землю!..

Перед його очима стояла лозою панська пшениця — вили-
скувалась — мінилася смугами зеленими, жовтими, блакитними, і
гасла на обрії, мов радість Василева: о, він знав, як падало сон-
це у цвіт польової моркви, мов у чашу — це була межа пан-
ського і мужицького.

Василь став хижим і хитрим:

— Гай гуде і риба грав: пшеничка була та загула... Не вер-
неться... Прокурили.

Він похмарнів; слова падали у борозну і побажання землі
були прості, мужицькі:

— Хай родить тепер — ми кровю сполоскали степ...

Задзвонив плуг, коні рвонули й леміш вивернув на землю че-
реп людини: Василь із сином стали.

II

— Оце ж тая Зелена могила, що кровю китайців куріла...

Павло перевернув пужалном голову, оглянув пліскуватий лоб,
розломлену скивицю і задумався...

— Китайці вірні служаки...

Василь присів і тихо давонив істиком об голову, а сива спи-
тав очима в землю:

— Голова, як казан чумацький... А може це який степовик
наш заляк тут із вилами?

Павло скривився і хитнув головою — „ні“, а батькові просто
сказав:

— Наших тут не били. Хіба не видно? Це голова Ході...
Тут були тільки вони. — Одпріг коні і — поїхав задуманий на-
пувати під левади; по дорозі розчісував гриву Чалого, і голова
Ході в мережеві думки Павлової стояла тільки один мент і затка-
лася... Його лоскотав степовий вітер, напинав груди, і в пам'яті
стала Ганна — його жінка, — а дівчиною якраз тоді — вибирала

плоскінь — за стеблиною смикала із свого серця „журавочку“...
Чи син, чи дочка?..

Йому хотілось співати: він пустив вільно поводи і пішов назустріч вітрові шукати у пісні дівчину, що кажуть люди:

А я б рада задля тебе брата отруїти...

І з болем дає Павло пораду дівчині — пісня стелиться по гриві Чалого, він стомлено ступав, а степ не слухав, свистить у торішніх бурянах, і на чотири вітри розсотує пісню:

В чистім полі могилочка,
На могилі калиночка,
На калині — гадючина,
На калину сонце пече,
А з гадини отруй тече...

Павло ненавидить таку сестру, і кидає коневі, мов товаришеві:
— Ні, не цієї, Чалий, треба співати!

Перед ним знову сіріє на риллі голова Ході, кінь щулить вухо — слухав:

— Знаєш, якої співали, коли наступали на Зелену могилу?..
Ти тоді толочив панську пшеницю, рвав копитами коріння вівса і на всю прить — „ех, карабінка моя, давно порох нюхала“ — роями кулі...

— Голова Ході?

— Я з Хайнан!..

— Я з Хайнан!.. Це був дикий крик у степу одного китайця.

Павло пам'ятає:

— Сонце пече, — пригадується йому пісня, — а з шаблі кров тече...

... І голова одного Ході стоїть і зараз нерозгадана: розстріляли сорок, а останньому сам отаман волю дав...

Розкошені очі китайця дивились прямо, без страху, трохи закриті війми і сміялись над смертю.

— Твій думал — Ходя не умелл умірай? Я не сказав — „з Хайнан“! Знай: патрон есть — свобод есть. Мой умірай за свобод... всех свобод умірай...

Т-а-ак.

Чорна тінь од сонця лягла на мочариці; іржали коні до води...

— Ще мати покійні казали: „З усіх камуністів такий був один розумний Ходя, все посміхається — „бедно, каже, живеш“, — а вскочила до хати Якилінка — він розчинив якусь коробку — витяг чорне-чорне, мов жуки, з синіми камінчиками, намисто — передав мені: „Вона Ході боїться, дай сама“, — попрощався, такий добрий, тільки нелупки й попоїв, хотіла внести ряжанки, а він...“

Павло з якимсь дитячим жалем засміявся:

— Чудна у мене була мати: „а може, казала, і мій син десь по чужих країнах буде скитатись, а хтось шматок хліба дасть — в горлі стане?..“

Коли напоїв коні, прив'язав до верби Чалого і приліг сам напитись криничної води — споліскував барило — у криниці, між

зеленим жабуринням знову адалась голова Ході, і пам'ять пустила за вітром ще одно:

— Тоді така смага пекла нас, почорніли, мило на конях, а отаман без сорочки кінноті дякував... і кинув своє слово до Ході, насмішкувато, з ненавистю.

— Чуєш, хлопці, „патрон есть — свобод есть! Мой умірай за свобод“. А ми за що вмираємо?

І наказ мені дано:

Ану, Павлик, прожени стовповим шляхом китайога!

Кавалеристи закидали назад чорні шлики, сміялися, витирали рукавами гімнастюрок піт — і гарячим степом котилась думка одного повстанця:

— А якому він Богу вірує, га?..

Ходя сів на обніжок і ждав; косі очі його дивились на сонце; жовті, здорові зуби смоктали колінце житини, а пальцями перебирав траву — здавалось, ловив там метеликів, мережив їм крильця і — пускав...

Я мляво зняв з плеча рушницю, підійшов до Ході, — він спокійно показав рукою на груди, і мережані метелики заплутались у лайці отамана:

— Чого ти не прогнав його степом?..

Він сильно ударив прикладом по скивиці Ходю і разом з розривною кулею закурила кров...

... У пізній полудень доорали десятину; коні ходили важко, думка Павла не вязалася з батьківською, і він замовк.

Коли розорали останню борозну — Василь перехрестився, розправив од чепіг руки, і став на захід-сонця, мов кремезна, згорблена тінь степу, а Павло чогось поспитав батька:

— Де ж ви діли голову Ході?

Е-е, Ходя мій лежить коло воза: це ж тут китайців побито?

Павло мовчки кивнув головою, але старий наче забувся і вів балачку далі:

— Справді, чого він прийшов умірать до нас у степи?

Син був незадоволений: голова Ході стояла перед ним і зараз, а з нею бій за Зелену могилу і метелики сонце тчуть на крильцях...

— Та-ак... Упорали... це зветься — амінь... і Чалому спасибі.

Коло воза вони застали Ганну, жінку Павлову:

— Сижу й дивлюся — батько голову китайця хотять додому везти...

Василь мирно, любовно дивився на Павла, рівняв жваву Ганну і рішив посвойому:

— Трошки недоорана борозна на розум, але роботяца й гарна. Житимуть.

Павло запряг коні, поклав на віз плуга, підобрав сіно, повернув воза до шляху і ще раз підійшов до голови Ході, а Ганні суворо по дорозі сказав:

— Сідайте з батьком на віз, тільки рептух собі підклади, розумієш?

— Мой умірай за свобод... .

Він ударив носком черевика голову Ході — вона кумедно розкололась надвоє — і покотилась по свіжій ріллі.

Василеві це не сподобалось, він образливо поспитав сина:

— І нащо це робить?..

А Ганна, мов посміюха:

— Фі-хі, а вам що, — китаїця жаль?

Павло здержав віжками коні і сміх Ганни, — оглянувся назад, де сіріли дві половини голови Ході:

— Хай на чотири віри ровнесе, коли це голова Ході, якого я знаю!

Всі мовчали. Віжки заграли у руках Павла, він не слухав, як летіли за вітром слова батька:

— Ге... . Отак прийшлося козакові вмерти: де Китай той... . і розкидали людей по світах... .

У вибоїнах задзвонив плуг — Павло повернувся всім тілом до Ганни — догоряло у хмарах вечірнє сонце, а вітер нахияв голову Ганни до його і — на лемеші відбив два силуети... .

Ганна згасала під сонцем, мов привяла арґонія: вони веали з Павлом якусь свою радість, і — сміялися... . Вона штовхала його:

— У-у, і — сплеще... . хіба доктор Бог: „син, чи дочка?“

Вітер гнав хмари — переймав Василевого воза, а Павло показував йому свої здорові, побризкані степовим пилом руки коло віжок і різко, бадьоро гукав:

— Тупай, Чалий!.. Скоро домівка... .

ОЛЕГ ЛАЩЕНКО:

Риси сучасної української духовости.

За останній час з уст найпокликаніших, екс катедра і з преси чули ми кількакратно, що за війни музи не мовчать! І зі свого боку можемо сказати, що за війни не можуть мовчати музи. Зокрема за сьогоднішніх воєн, що їх повним правом можемо назвати війнами народними, коли вся держава обертається в одну бойову лінію, а кожний в ній — у воїна, ріннорядною силою з голосом зброї в голос муз. Без великої віри не виграти сьогоднішньої війни!

Війна ця — проба вогнем не лише матеріяльної сили народу, а насамперед його сили духової. Воїн має вірити повно в моральну конечність діла, за яке стати його покликано. Національно-державне тіло має бути моноліт, що стоплений правдою, яка сильніша за смерть. Держава, що могутня баґнетами, але в середині розложена, поділена в собі — при перших збройних ударах

торощитися, і не залежить тоді в суті справи ані на розмірах такої держави, ані на кількості її населення, ані, навіть, на силі матеріальної зброї. Російська царська імперія упала. Не лишаться для нікого скриті причини її кінця. І не лишаться скриті для нікого причини падіння якої небудь іншої імперії, уста якої замкнено!

За великої війни, великого історичного катаклізму, коли нації розходиться про буття чи небуття, на перший план виступав її витривалість моральна, глибинність її насичення словом. Слово є найглибшою підметністю народу, його духом!

Покоління, що переживши Світову війну, стало носієм т. зв. пацифістичної європейської духовости, цього насичення в собі не несло. Його віра не була вірою, лише убогою піввірою: заперечили війну, бо не могли встояти в її полумі. Кривавий дощ війни змив з нього духову подобу, обернув у плоть, в якій жеврили сліпі інстинкти самозбереження, але жертва була віра в славу духових прапорів. Роки європейської слави, як ідеологів нової доби, Ремарка, Ренна і їх чорнильних товаришів (пригадаймо собі якого несмачного розголосу набирала ця слава!) — роки глибокої неслави Європи. Повноцінна віра не попелів у фізичному полумі, а гартується в ньому.

Оскільки віра в своє діло є конечною передумовою успіху в народі, що тримає в своїх руках мечі війни — то тим більше такою передумовою є віра в своє діло у народів, що їх руки закуті. Що бідніша наша зброя фізична, то багатіша має бути зброя духовна! Правда, за яку народ має поставити своє життя, має бути повноцінною правдою — не етнографічною ідилією і не колективістичною утопією, а правдою, в якій одиниця і народ могли б знайти своє абсолютне наповнення! Питання про нову Україну, є в першій мірі питання про її духовість. Треба тут щераз з цілим притиском пригадати, що не одним хлібом живе чоловік, що без повноцінного усвідомлення свого Я національного, без безнастанного змагання за своє духове вивершення, удосконалення, не знатимемо власної самостійної держави.

Притчою щодо цього є наше національне минуле. В бігу століть стратили ми були до кінця вивершену, повноцінну свідомість себе, як тіла історичного та метафізичного. Козацька доба знає, ще перемоги збройні, але не вмів видобути з цих перемог Перемоги — завоювати і упокорити, на побідному полі поставити свої побідні прапори! Доба козацька умів збудувати Батурин і Чигирин, але століттями не спромагається закріпити натривало за собою Києва, подолати прокляття свого простору: опоясати валом степ і повязати в одно зі столицею. Культура наша поступово перестає бути культурою національною, натомість стає культурою суто-народною (людовою), навчаємось володіти деревом, натомість вже не маємо сил, щоб опанувати камінь, відступаємо з городів своїх і городи наші заповняє чужоземна їжа. Стаємо народом селянським і тим самим народом — неісторичним. Не подолані на бойовому полі проходимо зганьблені під чужим ярмом! ще

далі — дегенеруємо у малоросів і рутенів, а ще далі — в сфері духовій — починаємо жити півсантимаентами і сурогатами, продукуємо „Письма до любезних земляків“ і „Денщика Шельменка“ — стаємо посміховищем і срамотнею в язицех притчею.

Сходимо в мапи Європи не лише як держава, але і як народ; не маємо власної держави, але — що найгірше! — тратимо волю, щоб її собі повернути назад. Передумовою повстання української державности стає усвідомлення народом своєї волевої спільноти, навернення відчуття безпосередности — не через авторитет Варшави, Москви чи іншої якоїсь столиці! — свого зв'язку з Богом! Перемога неможлива без волі до неї! І мусів з лона самої вічності зійти віками очікуваний Ізбавитель, і не оглядаючись на право ні на ліво — протрубити над народом його віру, перетяти сліпу темряву візією нової сімі, окриленою новим Іонтою, — щоб змертвілий народ навернувся до духа! — Шевченко ударив свою землю блискавкою смерті і життя, і земля, що здавалась висохлою, зашуміла в глибинах своїх шумами живих вод! — Шевченко розкрив перед народом своїм його божескість — „Встане Україна, світ правди засвітить“ — і його неповторність — „нема на світі України, немає другого Дніпра“ розкрив перед народом тайну тайн, звідкіля народ іде і куди народ іде — і Україна почала жити в хотінні прийняти Шевченкове слово, аж поки це слово не воплотилось в чудо Крут і Базару.

* * *

Базар і Крути на тлі своєї пліснявої доби воістину були чудом: понад всі матеріялістичні і угодовецькі теорії і теорійки ріжних наших чорнильних фахманів засвідчила себе Україна в Базарі свідоцтвом жертви, свідоцтвом істинніше за яке не знає світ! Базар, як і Крути, Зимовий похід, Березень 1939 р. Карп. України і всі інші діла нашої історії — довели остаточно, що Україна не є ані етнографічною Аркадією, де б жирно мала пастись малоросійська плоть, а що є вона тим надраціональним еством, за яке мала вмерти, бо лише в ньому може знайти своє найповніше виявлення наша духовість і лише через нього, пізнавши свої національні вино і хліб, можемо дійти небесних врат, достукатись живого Бога! Після Базару повно віримо, що жертва життям Україні не є страстою життя, а його наповненням, як рівнож з досвіду нашого великого минулого знаємо, що лише в ті часи зріють в нації солодкі овочі її духа і палають вогнем непереможности лева її мечів, коли нація живе в живій вірі, що ліпше їй полягти, ніж посрамити свою землю.

Українська духовість, що довгими роками годувалася сурогатами, знову запричащається через Крути і Базар живої вічности; окрадені — через жертву — знаходимо себе: ставши перед обличчям смерті, перемогли смерть. Добровільне прийняття спільної жертви злучує тих, хто її прийняв, в нероздільне Одно, в одну сімю, зроджує не партію, а братство. Щоб увійти в нього не

вистарчає змінити „партійний квиток“, треба народитися знову.

Зродження нової української духовости, отже, є інспіроване самою правдою — Визвольним зривом і його вивершенням — откровенієм нації в Крутаж, Базарі, ділах націоналістичної української революції. (Істинний зміст української націоналістичної революції, що, вийшовши з народніх глибин, єдина зі всіх повоевних рухів зуміла поставити свідоцтво свого слова — власні тіло і кров, є тою правдою, яка все глибше і більше насичує, інспірує, оформлює наше життя. Український націоналізм став — по обох боках ріки Збруча — уосібленням українства як такого). Роки визвольної боротьби — для нас — Рубікон, межа між минулим і новим, життям і смертю. Визнавши його абсолютну базу, проломлює нова духовість тісне склепіння минулого, чує в собі (в площині релігійній) свою історичну і метафізичну підметність. Нові покоління, несучи на собі діяння волі абсолютного, усвідомлюють себе не обектом, а субектом цього абсолютного і переходять в чин! Нова духовість родиться з волі до чину і з віри в чин.

Нова українська духовість волюнтаристична й героїчна. Реалізує себе історично, бо зреалізувати себе мусить. Мусить виявити себе полад цілу статистику життя, замінити те, що є, тим, що має бути. Оскільки творитимемо спонтанними творчими силами, знайде ця духовість своє максимальне історичне наповнення. (При порівнанні з героїчним оптимізмом сьгоднішнього часу, не може не вважати нас, якою безнадією перенято, крім нечисленних виїмків, ціле наше недавнє минуле, зокрема початок ХХ-го століття. Найкращі люди цього минулого свідчили про своїх сучасників, як про паралітиків з блискучими очима! Шевченко, Франко, Л. Українка, свідомі були, що не їм сучасні, прибиті сідом, покоління відновлять Україну!).

Відчуваючи в собі голос вічності, покоління, що було покликане до життя, пізнало, в своєму творчому розвитку, що воно незалежне від продуктів раціоналістично-матеріалістичної цивілізації. Не потребує при здійсненні свого діла оглядатися на право або на ліво, не може зрєктись свого вияву, відчував себе трубою правди, рогом вічності, каменем з Божої праці. Правду, яку несе в собі, хоче втілити в життя. Ласку, освітлення з гори сплачує свідомістю незмірности свого обовязку супроти свого народа, і в заставу цієї відповідальности, кладе свій власний земний добробут. Діло родиться з віри в його надособисту суть, в славу, що є триваліша за мідь і бронзу. Як і кожна велика ідея, родиться нова українська духовість в муках, витворюється і поступово входить у свідомість героїчна концепція життя.

З напняття між тим, що є і що має бути, повстав свідомість незмірности завдань, які належить довершити українству за його історичного післанництва. Передчасно говорити тут детально, в який історичний зміст це післанництво вилється, які конкретні форми прибере. В процесі самого життя, перемагаючи статистику матеріальної дійсности, розкриватиме свою суть, наповнюватиме свою волю час, аж поки не зреалізує себе остаточно у власно підметній, суверенній культурі українського

націоналізму, що адекватна культурі українства взагалі, бо є її максимальним вивершенням.

Зродження націоналістичної культури не є отже випадковістю, а історичною і метафізичною konieczністю. Націоналістична духовність (культура) не детермінує, проте внутрішньої свободи одиниці, а цю свободу наповнює. Дійсною свободою не є небуття, а буття, органічне увімкнення волі одиниці до волі суспільної. РозходитьсЯ в цій спільноті не про механістичну тотожність думання, а про тотожність емоції, однути віри, спільноту яка не умертвлює і не звужує поодинокі особистости, а навпаки поширює її і наповнює.

Лібералізм убив віру людини в духовий авторитет і тим самим підірвав її волю до духового росту, до безнастанного духового вивищення, позбавив прагнення до трагічного й героїчного, звільнив її від визнання моральної відповідальности і морального обов'язку, сплющив, „зцівілізував“ і узалежнив тим самим її істоту духову від істоти фізичної. Духовість лібералістична в аспекті історичному є завжди явищем переходовим, що не започатковує і не вивершує, а розкладає, кінчає свою добу. Лише за доби, для якої абсолютним моральним критерієм є авторитет духовий — і об'єктивно така доба є завжди добою найпліднішою — можемо говорити про правдиву духову свободу, „свободу в Бозі“.

Так зв. марксизм, хоч і несе в собі розуміння організаційної тотальности, не має метафізичної духової вісі, век, які земне життя одиниці і цілого суспільного тіла вивершували б. Післанництво його вульгарно-утилітарне. Має схеми й плановість, але не має духового змісту, яким можна було б ці схеми виконати. Отже післанництво його не чинне, а статичне — одиницю й суспільство не вирощує, а умертвлює. Культуру, проте, не можна виплекати механістичними засобами. Спроби такого характеру терпіли, терплять і терпітимуть завжди стовідсоткове фіяско!

Т. зв. культура національна формою, соціалістична змістом є катастрофальним історичним блефом, бо немає для свого народження найелементарніших органічних передумов, є продуктом голого інтелектуалістичного маніяцтва. Духовість не фабрикується в лабораторіях: виростає з абсолютного і реалізується історично спонтанними творчими силами, повстає з Бога і прагне Бога.

Від ділянки життя оновленого українства випромінюються з одного праджерела. Так завжди буває за начальних, героїчних епох. Диференціяція життя приходить по віках, за диференціяцією — розклад. Начальна епоха знає лише спільноту ідеї і чину, непомилне відчуття своєї еманції з вічности і віри в це вічне, як в абсолютну вартість.

Дотикаючись безпосередньо вічности (в Базарі, Крутах, ділах Націоналістичної Революції) наша доба „прозріває матерію“, бачить явища в їх первозданній подобі, речі перші і останні. Бачить, „як росте трава“ і „цвіте папороть“. Всупереч раціоналізму вірить в в духове „чудо“ життя, суб'єктивну волю, як головний рушійний чинник історії. Кожне велике діло насичено волею змінити дійсність! Позитивізм елімінував віру від знання, доба наша їх алу-

чає во єдино знову. Особиста віра не є перешкодою об'єктивного знання дійсності, лише конечною передумовою його. Без віри знання шкідливе, бо не бачить в поодиноких явищах життя їх внутрішньої спрямованості, змісту, їх історичної пов'язаності з базою метафізичною — отже, не бачить в них їх суті духової і моральної! Сьогоднішня духовість, не абстрагує себе від реальної дійсності. Незацікавленість творчого процесу вимогами конкретного життя — свідок кризи цього процесу. Найбільші духові твори — Біблія, Гомер, Шевченко... — родились в горнілі життя і — в своєму остаточному призначенні — для життя! Завдання кожного повноцінного творця перемогти дійсність статичну для дійсності динамічної, замінити першу на другу. Для цього мусить він дійсність конкретну „стравити“ в собі, писати „кровю власного серця“, заглиблюватись в життя, а не оминати життя, дезертувати з нього!

Сьогоднішня доба чинить не задля чину, а для наповнення своєю правдою дійсності, хоче зорганізувати хаос статичного, реплотити в новий космос. Воля її цілеспрямована, характер історичного діяння синтетичний, — прокладає напрямні, ставить віхи, здобуває нові суходоли. Покоління наступні — первоаданна подоба дійсності для них прихована в напластуваннях буденщини — які зі синтетичного способу мишлення поступово переходять на аналітичний, оброблятимуть і заповнятимуть свою „реальною“ працею здобуті героїчним напруженням терени. Творчий чин, що еманує з Бога, це чин свободний, промовляє через нього спонтанна істота людини, — людина прямо пов'язується через нього зі світом метафізичним. Націоналістична Революція є безсумнівною, єдино підметною реальністю, яка наповнює, змістовлює сьогоднішнє наше духове життя, інспірує до чину, розкриває Бога. Отже і творчість, яка інспірована цією реальністю — творчість нового українства — є творчість свободна. Її внутрішньої свободи не обмежує вульгарно-приписова тематика. В збірці Ольжича „Рінь“ не знайдемо тематично України, а, проте, збірка ця — вислів нової української духовості.

Як волю абсолютного, що її нове українство в себе прийняло і несе в собі, в часі і просторі висловить, такою і буде Україна майбутня.

* * *

Нова українська духовість має, отже, за собою таку містичну базу: детермінує її не раціоналістична спекуляція, але правда надрозумова, правда виявлена в історичному откровенні — правда, що замикає в собі духові вершини кожної з одиниць того суспільного тіла, в якому й для якого ця правда була себе розкрила. Історичний зміст її післанництва передумовлено джерелами інспірації, силами, якими ця духовість була покликана до життя.

Міт Крутів і Базару ніс в собі свідок повернення України до історичного життя, як істоти національної, як нації. Повноцінне існування нації передумовлено державними формами. Держава є посуд, в якому кваситься національна історія. Держава, отже,

є формою, в якій має знайти своє наповнення наша духовість (культура і цивілізація).

Оскільки не посідаємо ще держави в конкретному, то пройшовши Крути й Базар, здобули ми її духово — посідаємо її ідеально, бо свідомість державна — держави не як механічного зліпку, а тіла органічного — є адекватна свідомості національній.

Раціоналізм не знає в нації її абсолютної підметности, як надособистої духової (моральної) реальности. На державі, згідно з ним, не спочиває абсолютний моральний авторитет. Голова демоліберальної держави, не вождь з ласки Божої, але випадковий обранець маси. Людина демоліберальної доби не служить державі, а експлуатує державу.

Зі стратою розуміння значення держави, втрачає суспільство значення організації взагалі. Доба демоліберальна знає аморфне партійництво і гуртківство, але не знає тотальної єдності, яка пов'язувала б в одно всі ділянки життя, яка б вирощувала, вела до висот маси, концентрувала духову волю в одному напрямі. Тотальна зорганізованість, оскільки має вона — ясна річ — живу метафізичну базу, — не є чинник негативний, а позитивний. Не заперечує і не обмежує індивідуальної людської волі, а виховує, формує її, надає навіть у такому секторі духової праці, як мистецтво, що вимагає для себе чи не найповнішої внутрішньої свободи, творчого змісту й творчого патосу. Істину й Божественну Комедію формувала церква „темного“ середньовіччя, французький Гран Секль — абсолютистична монархія Людовиків, Слово о полку Ігоревім — українська княжа державність і т. д. і т. д. Між національно-державною ідеологією і мистецтвом не може бути засадничої різниці!

Розбиття суспільного життя на поодинокі так звані самовистарчальні сектори — так звана автономність науки, мистецтва (мистецтво для мистецтва і т. п.) — незаперечне свідчення упадку й розкладу як данного суспільного тіла, так і поодиноких його секторів. Автономне всуспільне мистецтво — зі своїм наївно-романтичним культом поета, богемою і тому подібне — може існувати лише доти, доки не усвідомить своєї метафізичної безгрунтовності, а таке усвідомлення мусить раніш чи пізніш прийти. Лише через тотальну організацію, концентрацію навколо одної духової вісі може дійти духовість народу, повторюємо тут щераз, своєї кульманації, свого максимального історичного виявлення.

* * *

Як і кожда правдива субстанція, шукає українська націоналістична духовість певних форм для реалізації себе. Духове життя наше починає набирати питомого собі способу вислову. З народженням нової духовости родиться новий стиль життя. Триватимуть проте довгі роки — може століття — поки його кристалізація остаточно не викінчиться. Стоїмо на початках цього процесу. Не знаємо в деталях, які форми новий стиль прибере. Можемо лише згруба схоплювати його головні зариси і тенденції. Стиль не фабрикується, а повстає з органічних потреб життя. Творити його штучно імі-

тацією (стилізацією) певних явищ — помилка! Що глибинніш і безпосередніш переживатимемо свою сучасність, то високіший своїм напруженням повстане стиль. Раціоналізм не має свого стилю (в позитивному значінні), бо переживає свою добу без емоцій — наподоблює явища (еклектизм), а не родить нові.

Емоційне переживання дійсності й муки вислову — нова українська духовість гартується в огні битв — свідоцтво, що з лона нових поколінь повстає новий стиль. В часі знайдуть своє оформлення в ньому в одній цілості не лише всі ділянки нашого духового життя, але й увесь наш побут.

Покищо найнамацальніш дав себе він пізнати, що цілком зрозуміле і об'єктивно виправдане, — в мистецтві, передусім в поезії. Хоч нинішню „Кармен секуляре“ пишеться не віршами, а ділами і слово знаходять своє найвище напруження в устах (проповідь!), а не в пері! — про сучасну українську поезію повним правом можемо говорити, як про поезію нову.

Нова українська духовість мистецтва насичена волевістю (нага динаміка „Суворости“).

Напнята у висоти, позбавлена „декоративности“ (власне „бароко“ прийде по віках!), ідеалістична, тужить за гієрархією вартостей, за окресленістю життя, за суцільною індивідуальністю, вивершується — свідомо чи несвідомо — в постать героя, генія, вождя (Ю. Яновський)! Усвідомлює стиль „високий“ і „низький“. Прагне (в драмі) зродження трагедії (ми вийшли з доби комедії!). Типізує життя (на сцені — песи М. Куліша — діві особи несуть кожна в собі свій власний „мотив“, свою „маску“). Старається „подолати“ побутове і реалістичне мистецтво (Г. Косинка!).

„Міркую про українську белетристику. Думаю так: іде доба романтизму. Хто цього не розуміє, багато втратить. Реалізм прийде, коли з робфаків вийдуть тисячі, натуралізм — коли конче запаскудимо життя“ (М. Хвильовий).

Нова українська духовість вийшла з праджерела буття. Сприймає дійсність через нову синтезу. Прагне висот, є духовістю високого стилю.

Події останніх років гартують її. Переживає страшну пробу. Низка її чоловічих представників заплатила за честь бути її носієм фізичним життям! Але їх місце заступили нові!

Не є ми сьогодні в хвості світових подій — безсловесними глядачами. Тримаємо дійсність за карк! Своє століття „викликаємо на двобій!“ — стоїмо в самій акції, несемо в собі чин. Серед нового змішання язиків говоримо власною своєю мовою, — свідоцтво, що не є ми продуктом кон'юктуральним! Як раз зудари сьогоднішніх годин показали, що ми є ми. Українська література закликала до зброї і коли наповнився час (Карпатська Україна), сама взялася за зброю (ідентичність ідеї і чину, культурного післанництва в державним будівництвом!)

Стоїмо в центрі світової кризи. Маємо право — коли прийде для цього час — забрати в ній вирішальний голос, бо глибше за інших дотикаємось вічності.

ЮРІЙ СІРИЙ:

З історії видавничої й книгарської справи в Україні. *)

Продукція друкованого слова та сума споживання його свідчать про грамотність народу та про культуру височінь його розвитку, а до певної міри і про напрямок його діяльності.

Але це відноситься в повній мірі лише до тих народів, що, пранаймні в культурному відношенні, мають свою незалежність, тобто не в поневолені іншою нацією або державою, не зустрічають в своїй культурній діяльності ні перешкод, ні втручань.

Цього не можна сказати про Україну.

З часів Переяславського договору і до останніх днів над Україною тяжить ярмо неволі і культурне життя її пробігав в найненормальніших умовах.

Коли ми візьмемо часи до першої загально-російської революції, що вибухла в 1905 році, то натрапляємо на страшну дійсність майже повної заборони українського друкованого слова. Уряд російського царату не спинявся ні перед чим в нищенні українства, як нації, і дійшло до того, що вихід якоїсь найневиннішої брошури вважався просто таки чудом. А в той же час прислужники цього уряду, а почасти й представники й російської публічної думки, як напр. відомий московський критик В. Белінський, доводили перед світом, що український народ не має ні власної культури, ні літератури, бо, мовляв, не має для цього мірила — друкованого слова.

Для людини, що відноситься до фактів історії об'єктивно, повинно бути відомим, як ще за князівської доби ширилось в Україні письменство та як ішов її культурний розвиток. Повинно бути відоме і те, де власне почався широко друк книг. Отже в той час, коли московська держава стояла на тій ступні розвитку, що дорівнював дикунам, український народ вже мав свою і писану і друковану книжку.

Минає вже 365 літ з того часу, як в Україні у Львові емігрант Іван Хведорович видав першу друковану книжку на 264 стор. „Апостола“. Це було в 1574. році. Однак друк української книжки почався значно раніш. Першу українську книжку надруковано року 1491-го у Кракові. Друкарем цієї книжки був німець Швайпгольт-фіоль. Він властиво і став батьком українського друку. По нім іде друкар „руський“ Юрій (Франціска) Скорина, який року 1517—1519 видрукував свої біблійні книжки в Празі, а потім з року 1525 переніс свої друки до Вільна, тодішньої столиці Великого Князівства Литовського.

Тепер вже немає сумнівів, що до друку перших книжок в Москві у великій мірі спричинилась Україна, а власне учні Ю. Скорини, між якими певно були й учителі Івана Хведоровича. Про шлях, яким ішло друкарство в Москву, розповідає нам і товариш

*) В 500 ліття ввизнання друку.

Івана Хведоровича — Петро Тимофійв зі Мстислава, який пізніше працював з ним в Заблудові у гетьмана Григорія Ходкевича, друкуючи св. книги. Отже можна сказати, що батьком для „москвитина“ Івана Хведоровича був Юрій Скорина.

Очевидно, на цій трійці, яку можна вважати основоположниками українського друку, друк книжок в Україні не спинився. Він розвивався і в XVI і в XVII вв. і далі (Остріг, Київ, Львів і т. д.). І для того, хто ввався би писати історію розвитку українського друку, знайдеться невичерпане джерело матеріалів.

В моє завдання не входить тут вдаватися в далеку старовину, я хочу зробити лише побіжний огляд друкарсько-книгарської справи в Україні за новіших часів і особливо за часів, що наступили після революції 1905 року. При чому мушу зазначити, що в цім розділі я роблю огляд тільки Великої чи так званої в сучасному Наддніпрянської України. Щодо друків Галичини і тих, що вийшли в західній Європі, то це становитиме окремі начерки.

Не дивлячися на гніт з боку російського уряду, друк українських книжок, як в Україні так і поза її межами, не спинився ніколи. Ми маємо досить докладні дані про розвиток українського друку на території України та Росії вже з 1798 р., тобто від того часу, коли вийшла перша українська книжка, писана народньою мовою — „Енеїда“ І. Котляревського.

Коли ми поділимо на періоди друкарську справу в Україні, то на підставі даних, які ми маємо у себе, можна зробити такі висновки:

З 1798 по 1840 рік видано 44 назви українських книг, при чому в Україні вийшло за цей час 17 назв, а в Росії 27. За період з 1841 р. і по 1904 р. включно вийшло всього 1250 назв, з чого 919 назв в Україні і 331 назва в Росії. На жаль, я не можу тут навести тиражу, тобто кількості, в якій виходили тоді українські видання, але можна сказати, що продукція в ці часи була надзвичайно мізерна, розвиток книжки, як чинника культури, був ненормальний. Культурні утиски українського народу, що з усе більшою силою йшли аж до 1905 року і в оді переходили просто в глум. Цим можемо ми пояснити таку убогу продукцію друків в українській мові до першої революції.

Перші дні революції 1905 року принесли так звану свободу слова і великі надії на будучину. Як зпід одваленого каменя на весні встають і прагнуть до сонця придушені ним рослини, так і передова частина українського народу почала випростуватись і оживати. З'явилося на світ те, чого, здавалось, ніколи не існувало. Почали уконстатовуватись різні групи, вийшли на світ з підземелля партії і заманіфестували своє існування і суспільною роботою і друкованим словом. В Києві утворюється осередок культурного життя, повстають журнали, починають виходити щоденні газети, а поруч з ними, як в Києві, так і в інших містах України, з'являються друковані книги різного змісту, з різних галузів знання. Починають повертати з еміграції культурні робітники, письменники й громадські діячі, щоб взяти живу участь в роботі культурно-національного відродження українського народу.

Та завоювання першої революції не були міцні. Царат мав ще досить сили, щоб задушити загально-революційний рух. Вже по кількох місяцях стало ясным, що надії в повній мірі не можуть здійснитись, що й на цей раз боротьба не доведена до бажаного кінця.

Реакція перемогла і знову утворюються умови, при яких стає все тяжче та тяжче працювати, навіть на полі чисто культурному. По цілій Росії відновлюють свою діяльність цензурні комітети і починають ретельно виловлювати та нищити все те, що вийшло підчас революції. Особливо виявляють свою діяльність ті комітети в Україні і то спеціально у відношенні до українського слова.

В той час, коли в Росії взагалі конфіскуються книги за зміст ворожий панівному ладові, тобто за антидержавний напрямок, в Україні береться цензорами на увагу ще й інша сторона, а власне українська мова, яка сама по собі вважається за протидержавну.

Перші видання книжок більш або менш революційного змісту нищаться нещадно по книгарнях і друкарнях, а періодична українська преса підлягає заборонам. Більшість українських газет і журналів, не розквітнувши, припиняють своє існування.

Та виявлена підчас революції українським народом потреба мати книгу і друковане слово взагалі, на своїй мові, а також воля репрезентантів культурно-національного життя народу зберегти раз завойовані позиції, ставлять опір заходам реакції.

Коли ми зробимо побіжний огляд цього післяреволюційного періоду, то перед нами встане приблизно така картина українського друкованого слова: Цілий 1906 рік проходить в боротьбі з російським реакційним урядом та його чинниками за збереження прав на друк українською мовою видань, як періодичного так і неперіодичного характеру. Замість припинених і заборонених газет та журналів повстають нові, більш пристосовані до вимог цензури. Щодо видань неперіодичних, то тут іде робота більш підготовчого характеру. Виходить в цей час книг дуже мало, та і з того що виходить, до продажу і взагалі, для розповсюдження попадає дуже мало. Більша частина підлягає конфіскації. Видавці ж та автори знаходять місце в сепаратках торем та на лавках підсудних.

Тільки з роком 1907 видавнича справа українських книжок входить у більш-менш нормальні, хоч і занадто вузькі, береги. З січня місяця 1907 року переноситься до Києва зі Львова місячник „Літературно-Науковий Вістник“, стає більш-менш на твердий ґрунт щоденна газета в Києві „Рада“, соціал-демократичний тижневик „Слово“, в цьому ж році переноситься до Києва в Полтави тижневик „Рідний Край“.

Ці органи головним чином і репрезентують, культурний та соціально-політичний зміст українського життя.

Поруч з цим на ринку з'являється все більш та більш книг з різних галузів, як наукового так і загально-мистецького змісту. В цьому ж році у вересні місяці в Києві засновується новий орган розповсюдження друкованого слова — „Книгарня Літературно-Наукового Вістника“.

До цього часу в Києві існувала тільки одна книгарня „Київська Старина“. Заснування нової книгарні було викликане самим життям як показчик зросту потреби української книжки. Поруч з цим стають на твердіший ґрунт й інші інституції, що мають певне відношення до видавничої справи (Наукове Т-во в Києві і ін.). Зростає також потреба і тих книжок, що вийшли до революції, і підчас її за кордоном і головним чином у Львові. Щодня приходять більші партії їх (хоч правда із великими цензурними труднощами) зза закордону і розповсюджуються в народі. Всі вказані факти свідчать проте, оскільки помилковим було твердження офіційних і неофіційних російських сфер про те, що нема української культури, її показника — літератури, та що український народ не приймає свої книжки.

Справді, коли взяти під увагу чисельність населення України в той час (до 30 мільйонів українців) і той тираж видань, що йшов між народ, то показчик цей буде менш ніж скромний, бо періодичні видання в своїх тиражах досягали ледве чотирьох-пяти тисяч, а неперіодичні й ще менше. Але тут треба взяти на увагу знову ж таки обставини, в яких доводилось працювати в ті часи. Обставини ж ці взагалі можна поділити рівко на три категорії, а саме 1) втрата за часів культурно-національного гніту широкими масами національної свідомости, 2) матеріальний стан українських працівників на книгарсько-видавничому полі і 3) умови правні.

Щодо першої, то можна сказати, що революція 1905 року застала широкі народні маси дійсно національно приспанями. Національний гніт досяг того, що в широких масах власне ім'я народу забулось, тільки окремі одиниці були свідомі свої назви. І нам, свідкам тих часів, доводилось з розпачем констатувати наслідки роботи московського режиму. Ми майже безпомилково могли поррахувати поіменно свідомих українців. На тридцять мільйонів всіх їх можна було увібрати в кілька тисяч. Про це найбільш, як я уже сказав, свідчили тиражі переддлатників періодичних видань.

Щодо матеріального стану, то засоби для праці були занадто скромні. І це цілком зрозуміле. Річ в тому, що робітники на полі продукції друкованого слова, цього періоду, в своїй переважній більшості були дітьми робітників та селян. Отже людьми матеріально незабезпеченими. Що ж до заможних верств, то вони здебільшого давно зрадили своїй нації і не тільки що визнавали себе москалями, а навіть провадили боротьбу проти української культури. Культурні сили цих верств віддавали свої сили на користь російської культури. В цей період, за виїмком двох-трьох привиць, ми не можемо зустрінути серед українських робітників слова когось з справді заможних верств. Доводилось народові в особах своїх культурних репрезентантів, своїх дітей, що здобули освіту за останній гріш, тягти самому цю тяжку борозну. Справа видавнича взагалі провадилась на кошти запрацьовані тяжко, за рахунок недоїдання і позбавлення себе мінімальних матеріальних життєвих вигод.

Звичайно з такими коштами годі було справу повести на більшу скалю, та на ту широту, якої вимагав тодішній вже час. Але з цим

було б ще можна миритись, коли б не було третього фактора, що гальмував видавничу справу.

Це правний стан.

Хоч на папері права першої революції про волю друку і лишилися, то дійсність показувала щось інше. Цензурний і поліційно-адміністративний апарати на Україні в подавленні українського руху, розвинули свою діяльність безмежно. І видавець української книжки і автор підчас виходу книги в світ і перебування її в цензурі, мусіли щохвилини бути готові на те, що книга чи журнал будуть skonфісковані, а вони самі підведені під ту чи іншу статтю карного закону і опиняться в тюрмі.

Не виключене було й такс, що той чи інший місцевий сатрап, або просто поліційний крючок, не знайшовши у виданні нічого кримінального, старався надалі припинити таке видання накладанням великих грошових кар в адміністративному порядку. Коли ж взяти під увагу матеріальну сторону видавців, то цей бич зовсім не був легший за конфіскацію та арешт. І це адміністративна влада добре розуміла, бо практика накладання грошових кар без заміни арештами, була розвинена в Україні якнайширше. І чим популярніший був між народом орган, тим частіше підлягав він таким репресіям. Так напр. український популярний тижневик „Село“, що почав виходити в осени 1909 року, на протязі свого півторарічного існування в середньому був штрафований, і то на більшій суми, не менше одного разу на місяць. Це очевидячки мало на меті задушити газету матеріально. Але коли й це не помагало і коли передплатники, робітники й селяни, збирали по пятаку, щоб полегшити виплати цих штрафів, (звичайно допомога та мала характер лише моральної підтримки) — тоді київський губернатор Гірс, видав просто таємний циркуляр для волостей, а за ним зробили те саме і губернатори інших губерній, щоб газета ця далі волосних управ не проходила.

Не краще стояла справа і з іншими виданнями. Щоб одбити у маси охоту до набування української книжки — поліційна влада вживала найрішучіших засобів, включно до трусів, арештів і висилки в місця більше або менше віддалені від рідної оселі.

От в таких, приблизно, умовах почався після першої революції видавничий рух в Україні.

І всеж таки, не дивлячись на зазначені вище умови, видавничо-книгарський рух не припинився, а навпаки розвивався. Коли ми зробимо перегляд українських друків того часу, то побачимо наступне:

З початком революції в 1905 році починають виходити в світ такі періодичні видання: першим з'являється звичайно „явочним порядком“ в Лубнях „Хлібороб“. По нім, в Полтаві, „Рідний Край“, далі в Києві „Громадська Думка“, що згодом перемінилася на „Раду“, яка виходила до половини 1914 року. Крім цих перших періодичних видань довший чи коротший час виходили: „Вільна Україна“ в Петербурзі, „Народня Справа“ й „Вісті“ в Одесі. „Запорожа“ й „Добра порада“ в Катеринославі, „Боротьба“, „Слово“ й „Шершень“ у Києві. Народні

популярні видання — „Село“, „Засів“ (Київ), „Слобожанщина“ й „Сніп“ (Харків), „Комашня“ (Київ), „Світова зірниця“, „Маяк“, „Хлібороб“, „Життя й Знання“, „Дніпрові хвилі“, „Рілля“, „Наша кооперація“ і інші в різних містах України. Крім того до війни виходило 5 поважних місячників-журналів як „Літературно-Науковий Вістник“, „Українська Хата“, „Дзвін“, „Сяйво“, „Світло“, „Записки Наукового Т-ва у Києві“, а крім того неперіодично виходили „Україна“ (науковий журнал) і „Студент“.

Більшість з цих видань виходило при найтяжчих умовах і в боротьбі за своє існування дійшло аж до часів війни, на початку якої все українське заборонено.

Щодо книжкової продукції, то, як я вже зважив, вона ніколи не припинилася зовсім. Особливо ж інтензивно ця праця почалася з 1905 року і вся робота видавнича, як давніша так і новоповсталася, провадиться здебільшого не окремими одиницями, а товариствами.

З давніше утворених видавничих товариств, мусимо відмітити, як найбільш діяльні, „Добродійне Товариство Видання Дешевих Книжок“, засноване в Петербурзі 1898 року, та „Вік“, що було засноване в Києві майже рівночасно з „Добродійним Т-вом“. Революція видвигнула цілий ряд нових видавничих товариств, з яких вдержалися довгий час і збагатили свою продукцією книжковий ринок такі головніші видавництва: „Час“, заснований гуртком робітників пера в Києві в 1908 році, „Лан“, заснований О. Грушевським в Києві р. 1909, „Український Учитель“ заснований першими українськими педагогами, що свідомо працювали в напрямку українізації школи. „Ранок“ у Києві. „Дзвін“, засноване в Києві в 1911 році В. Винниченком і Ю. Сірим. „Шлях“, „Зоря“ і інші менш відомі українські видавництва.

Помимо цих спеціальних видавництв, роботу видавничу провадять і інші товариства та організації... Отже з 1906. року до видавничої роботи приступає „Просвіта“ в Києві, за нею й „Просвіти“ по інших більших містах України. В 1907. році зачинає свою діяльність в Києві „Українсько-Руська Видавнича Спілка“, так само „Товариство Прихильників Української літератури, Науки і Штуки“. Того ж самого року засновується в Києві заходами проф. М. Грушевського „Українське Наукове Т-во“, яке від 1908. року починає видавати „Записки Наукового Т-ва в Києві та інші наукові публікації, а з року 1914. чвертьрічник „Україна“. Крім зазначених вище видавництв виданням книжок займалися деякі кооперативи, земства, книгарні та окремі накладчики як напр. Маркевич у Полтаві, Е. Череповський, В. Ідзіковський у Києві, В. Яковенко в Петербурзі, Волошиновський і т. д. Навіть останніми часами перед війною українські книги почали видавати московські видавці як напр. Ситін, Губанов і ін.

Звичайно, я не маю претензії дати в цьому побіжному нарисові повної картини друкарського руху на Україні. Для цього тут на еміграції занадто вже несприятливий ґрунт, тут ні бібліотек, ні бібліографічної літератури, потрібної для такої роботи. Не буду

вдаватись тут і в характеристику зокрема кожного навіть більшого видавництва. Можу сказати тільки, що всі вони починали свою діяльність буквально з копійок, часом на позичені на великі проценти гроші. І тільки неймовірна енергія, свідомість того, що українська книжка необхідна для народу, та віра в перемогу зробили те, що на початок революції 1917. року більшість українських видавництв, хоч і кволо, а провадили свою роботу.

І от, коли ми звернемося до статистичних даних щодо друків, починаючи з року 1798 і по рік 1916, то будемо мати загально таку картину:

Періоди	Число назв	Україна	Росія
1798—1840	44	17	27
1841—1904	1250	919	331
1905—1916	1950	1595	325
Сума 1798—1916	3214	2531	683

(Продовження в наст. числі)

С. НИКОЛИЩИН:

В кайданах раси чи інтерпретації.

Ростислав Бидик видає у Кракові в „Українським Видавництві“ збірку новель під заголовком „В кайданах раси“. На зміст збірки складаються шість новель, з яких перші три збудовані на сюжеті расовім, інші три так різко цієї теми не порушують.

Домінантною у збірці є перша новела „В кайданах раси“. Її герой — Др. Гасан, єгиптянин, лікар в Каїра, медитераноїд, втілений образ чужої в Європі раси, кривий, з похило довгим чолом і плескатым носом. Його історія? Др. Гасан, за короткий час свого перебування на науковій екскурсії в Німеччині, дещо сперечається, трохи некоректно поводить ся, виявляє несликі амбіції й пересвідчившись у своїх малих можливостях — (хоче і не може!) — упаде духом. Др. Гасан, медитераноїд, пізнавши, що він не творчий геній, а лише репродукційний талант, талантом не згоден бути і ризає — застрілитися. Не застрілиться. Переріже свої жилы і викривавиться у вані.

Вродлива Гедвіга, дитина Райнлянду, гідна бути дочкою нордійської Брунгільди або сестрою солодкої Льорезай — високі міцні ноги, взтончені сіллю моря — очі: дві сині краплі води з дна Райну — волосся: золотий бурштин... Вродлива Гедвіга товаришує з індусом Ракамаршнею. Її партнер на Чаї нації її мало не отруїть, бо вона танцює з кимсь, кого він вважає за свого суперника. Ракамаршня агіє, згорить.

Др. Дамбов, болгарин, паяц, блазень, нарцис і Др. Лі, китаець маїцьця людина з вічною усмішкою. Др. Дамбов образить одного професора і Дра Лі. Китаець, використовуючи забобонність болгарина, помститься йому В півніці Авербаха.

Цікава ще новела Шибеничний жарт з бандитом Мігуелем, твердою людиною до шпиків істок. Видко, що час розмазнів у нашій літературі м'янув. Черновий перстень і Серед тіней не цікаві.

Персонажі Бидикових новель різнокольорові, українці, в них ледве вкрадені. Досить відчувається у них атмосфера расової ненависти в цілій збірці. Бидик виступає перед нами, в більшості, як поет помсти. Середовище, з якого відтворює Бидик свої постаті є, переважно, середовищем високошкільної інтелігенції. Новелю характеризує напруженість. Є це у Бидика? На мій погляд — не дуже. Навпаки, у Бидика є, думаю, епічний талант. Він дуже добре знає середовище, з якого викресує події і викресує постаті, діялої у цього

цікавий, змістом майже науковим, авторська розповідь стримана, — одним словом Бидик описує нам речі, оповідає, не дуже інтригує. Навіть може Бидик аж за багато нас повчає.

Це все годилося б на повість, роман у дусі такого, наприклад, Мортана, Іго. Замість новель написати повість, було б безумовно корисніше і для автора і для літератури.

Правда, роман вимагає трошки більше напруження, праці, навіть студій, але зате це не літературний причинок. На нову тематику, що у нас відкриває Бидик у виді раси, безумовно треба написати роман. Явища як донкіхотство, гамлетизм, боваризм, швейковина, чесність з собою, завжди викликали в літературі своїх героїв. Та ті герої не були тільки позначені, але докладно простудійовані. Хто робив ці студії — першою ногою ступав до світової літератури. Бидика ясно цікавить расовість і він цю тему-проблему знає. Чекати аж доки хто інший у світовій, — чи й у нашій літературі, напише щось більшого, що усі будуть читати, що буде репрезентувати, одним словом як хтось перебере тему? Література це змаг, ось тут поле, нагода. Буде шкода, коли нагода залишиться втраченою.

Але раса, расовість, — класа, класовість. Є тут небезпека, щоб нова тема не стала фальшиво брентити у нашій цьогобічній літературі, як потойбіч — класова. Щоб не була це тільки наша . . . репродуктивна й пристосована удача. Або справді хтось у щось вірує і знає і буде нам про це оповідати, або не варто, щоб інші кочилили носа й кривляли губи: диви, расисти! Бо раси й расизм — увага!

Є дещо в новелях Бидика, що вказує на погану, неоригінальну школу. З советської практики, здається, взята маніра виставляти того, кого хочеться побити за менш вартісного. Коли змаг, то змаг! На змаг ідуть і допускаються тільки рівні. Не можна ставити супроти себе чистим, ідеальним свого симпатика і очерненим, негідним того, хто мені несимпатичний. Бо це потім не расова проблема, а проблема, смажимо, шляхетного й нешляхетного, або добре й погано вихованого, влочинця й бездоганного. Тоді в портреті так або інакше дієвих осіб, ще та раса, що вони мають такий або інший череп — зайва, непотрібна.

У фабулах, що нам їх розповів Бидик, немає нічого спільного з расою. Могли поступування героїв у цих новелях не расовий. Так як діє доктор Гасан, доктор Дамбов або Ракамаршья, справді діє мотив гордості, нарцисизму або ревності, справді діяло їх виховання, їх культура (репліка Гедвіги ст. 54). А далі хіба подібно не діють і чисті нордійці? Одже нева проблеми Бидикові висмикнувся. Пригадуємо собі один роман Декобра. Там французка вийде наміж за мурину, якогось великого політика. „Подружжя“ розіб'ється з расових причин. Хоч чорний денно купається в парфумах, парижанка нюхом чує, що він пахне негром. Так пахне нашому селянинові жид, і жиди тому у нас не люди, а . . . жиди.

У нас расовість досі виступала хіба у Липи. На його повісті Козаки у Московії була суперобкладинка, а там ми читали про дві раси, ще чогось двоє і ще чогось двоє. Липа також і інде говорить про расу, але завжди здавалось, що він говорить про духа. Правда можна говорити, що дух, культура, цивілізація є своєю будовою раси. Знаємо це! Вони вже були надбудовами матерії, втворами сексу, побудовами станів, духа, підсоння . . . в таким самим реазоном можуть ще бути й деривацією раси.

Є в цьому висвітленні трохи туги за моністичним світоглядом. Монізм дуже популярний і от в багатстві причин усіх явищ вибереться одна, проголоситься за єдину і монізм готовий. Що рівнобіжно існують інші „монізми“, мало що кого обходить.

Що расовість людини має певний вплив на її культуру, вчинки, тощо, це факт. Але цей сочинник впливу віднайти — мистецьки переконливо показати, це не так легко.

Ми вже сказали, що Бидик мало не в цілій збірці своїй виступив як поет помсти. Помста можлива і справедлива тільки тоді, коли є вина. Вина ж людина може бути тільки тоді, коли вона вільна, коли вчинок поповнила з власної волі. Не можна карати бурю, море, расу, божевільного, природу. Бидик своєю розповіддю всуферовує читачеві думку, що його герої діють так

або інакше, не тому, що вони такі особисто, що їх вчинки це рішення їх вільної волі, а тому, що вони — підлягають впливу своєї раси. Цебто що вони — раби, невольники, люди, що ходять в кайданах своєї раси.

Цим Бидик погрібав основну думку тієї цивілізації, лицарем якої він сам хоче бути. Основна думка європейської цивілізації в питанні вини і помсти є думка християнства. Людина є вільна, має вільну волю і не є нічим детермінована. Звичайно, від діб Христових ми вже кілька століть далі і збагнули, що ця воля мавмо розуміти не проти природи. Людина є вільна, оскільки щось може. Не може, одже не вільна, літати, ходити по морю, воскресати з мертвих, мінити свою расу, стать, не боятись і т. д. Цебто людина не вільна там, де діє гіпотеза кавзальності. Ніхто не докаже, щоб два рази два було п'ять!

Але людина вільна всюди там, де ходять про людські правові, звичайові, національні і т. д. соціальні інститути, норми, звички. Тут не панує детермінізм природи. Дру Гасанові було вільно дати чи не дати чеків Кароліні, змагатись чесно чи не чесно на воді, дбати пристойності чи ні при виконуваних природних погреб, задовольнитись ролею талану чи ні; вийти у всіх цих вчинках дра Гасана, емігранта, медитераноїда, і людина з таким чи іншим черепом, воасім не цей череп, а — його вдача, його ексцентричність, його незалежність від товариства і залежність від своєї уяви про себе, своєї гордості. За вчинки дра Гасана винна не природа, а він сам. Нічим не можна доказати, що др. Гасан не міг дати чеків Кароліні, змагатись чесно і т. д. і т. д., або що представник іншої раси не діяв би за подібних обставин подібно як він. Одже теза дра Гасана про кайдани раси, про невольництво повороді груба тенденція, неправдива причіпка. „Пізнання явища — ствердження причин. Але ж бо чи я стверджую щось? — каже Бидик пізніше. Я ж наперед висунув свою апріорну причину, приставляю її до явища і силуюсь хочі звязати їх. Це не наука, це віра“ (ст. 186). Це й не містецтво!

У випадку з індузом Ракамаршиєю те саме. Ракамаршия міг дати або не дати отрую Гедвізі. Мав вільну волю супроти норми поведінки цивілізованих людей і як такий, що цієї норми не дотримувався, заслужив на поетичну санкцію нашого симпатичного земляка Бидика, що став на сторожі цієї норми. Те саме, іще з більшим притиском можна повторити про випадок дра Дамбова.

Все, що ми вважали тут за потрібне сказати супроти ідеї детермінізму (переінакшеної ідеї предцянації) не там, де її треба шукати, має засадниче значіння. Зі своїм орієнтальним персонажем Бидик вносить нам орієнтальні ідеї фатуму, сліпої долі, несвобода волі, що нічого спільного з ідеєю раси не мають.

Але на новелі Бидика можна дивитись й інакше. Бидик може сказати, що він не мав нічого спільного з філософією свого персонажу. Тоді назва його збірки сутєстивна, однобічно сутєстивна.

Багато проблем викликає читання цих новел. І легенда про нявчі і вищі раси є тут відбита, зачеплений спір білих з кольоровими за панування над світом, агадано за сумерк Європи і багато ще дечого. Вперше фігурують тут і расово свідомі українці. В такій мірі цих питань у нас ще ніхто не зачіпав. Були деякі расистські нотки крім Липи в творах М. Куліша та Гр. Еліка на СУЗ, але там вони не могли ширше розгорнутися. Новелі Бидика „стоять на європейському рівні. Відбивають вони цікавий світ міжцивілізаційних впливів „представників“ різних рас і шкода, що вони розбиті, що не концентровані в однім типі. Тільки Дон Кіхот, Робінзон Крузо, Фавст, Мадам Боварі, Тартюф, Плюшкін, Тарас Бульба, Пан Халаявський, Володько, будуть довго жити й орієнтувати читача так як і Цезар, Нютон, Шевченко, бо це не були іскри, а полум'я. Що було б із Самчука, коли б він нам „віднайшов“ один тільки рай?

Писав десь Липа приблизно так: завдання письменника — побачити і назвати. Донкіхотство і обломовщина, баббїгізм і гамлетизм, накодемство і домигуанство... — все це було обов'язок і названі геніальними спостерігачами. Бидик бачить расу. Що це за характеристична риса в характері людини? Не в черепі, обличчі, це нам скаже наука — а у вдачі, поведінці?

Подивіться, назвіть і розкажіть нам про це другого разу в романі !!

М. ЧИРСЬКИЙ:

З приводу брошури „Свято жертви“.

(Уклали і оформили: А. В., О. Гайдай, О. Марченко, М. Михалевич, Видання Мясцецької Громади „Говерля“, 1939. р.)

Почування — це, так би мовити, „неорганізована енергія“, що при відповідному „опрацюванні“ можуть бути небезпечною зброєю. Особливо в посіданні нації поневолених, що змагаються за власну Державність, але не мають ані власних арсеналів, ані доків, де будувалася б могутні „дреднавти“, ані лабораторій та фабрик на муніципальну та аероплянну.

Організування емоцій, їх оформлення та вмале опрацювання дають вислід, відповідний їх скритій силі та небезпечності — в „зриві“. Це революційна зброя, що ніколи не зістаріється, і що є рівновартною, щонайменше, у відношенні до дреднавтів, танків та аеропланів... Коли немає змоги фізично мобілізувати націю для боротьби з ворогом, то мясцецька пропаганда в стані мобілізувати, натомість, націю духово.

Одним з найголовніших засобів летальної пропаганди, є безперечно театр. На жаль цей засіб ще майже не чинимий в нашій дійсності в тій формі, що для даних обставин була б найдоцільнішою. Свого часу, в Карп. Україні такий театр був організований і за короткий час зовсім виправдав сподівання, які були покладені на нього. „Летюча Естрада“ (так називався той театр) цілком potwierдила потрібність і часовість такого театру „малої форми“. І тепер робляться зусилля, що розуміють вагу завдання, організувати цей театральний напрямок. Наразі конкретні осяги, в цьому сенсі, зроблені лише в репертуарі.

Якраз маю на увазі репертуар, потрібний для цього революційного театру (революційного не стільки своїм стилем, скільки змістом) малої форми. Наш „Парнас“ до цього часу засадничо ігнорує театр. Тому в певному колі зродилася щаслива думка використати цей „Парнас“ „проти його волі“ і таким чином виповнити „репертуарну порожнечу“, що в такій мірі спричинилася до нашого театрального декадансу. Таким чином виявилось кілька брошур, що є властиво інсценізованою поетичною копією. Це матеріали черпані з творів тих українських авторів, що співзвучні нашій добі та її великому завданню. Твори ці підібрані так, що тематично творять в кожній окремій брошурі певну цілість, а щодо форми і стилю, то посідають в собі „сценічні перли“ та драматичну виразність і експресію... Гармонійне злиття цих творів виходить напричуд добре завдяки, так би мовити, спільному поетичному знаменнику, який в творах наших поетів (наших „на 100%“) не так тяжко віднайти... Доказ, як міцно злютована фалшига цих українських поетів, що не мудрствує лукаво щиро й натхненно віддали свою музу на службу нації.

Згадані брошури, треба відмітити, були владжені дуже дбайливо та в великим пієтисмом, що і не дивно, в огляду на тематику їх, але „Свято Жертв“, якій присвячена ця замітка, треба вважати чи на за найкраще.

Досвід попередніх тут відіграв свою роль. В останній брошурі перш за все найкраще досягнуто гармонійної сценічної цілості. Відчувається велика дбайливість та зручність в підбранні відповідного матеріалу та його злиттю в оге ціле. Ретельно продуманий кожний образ, кожний „кадр“. Зовнішнє оформлення (декорації, світло) в ремарках цілковито пристосовані до „внутрішньої лінії“ драматичного „наростання“ в тексті.

В „Багряній Піраміді“ це наростання прекрасно оформлене „скульптурою“ піраміди в її апотеозі — кривлатим Тризубом (вождем) на тлі влучно підбраного освітлення, що мусить підкреслити монументальність кінцевої сцени. Авторам брошури можна закинути хіба де-яку неточність ремарок, які „літературна стилізація“ робить менше зрозумілими. А деякі з них, деколи, не зовсім влучно порядкують рух персоналу на сцені, бо він не цілком відповідає „концепції“ даного тексту. Приклад: „кадр“ 40. — вождь:

„У сні під кирею віку адвляюсь в приїдешність свою . . .“ при остявніх словах ремарки „блискавичним рухом піднести вгору меч“. А на мою думку цей „блискавичний рух“ на відповідав містеріяльній урочистости слів „адвляюсь в приїдешність свою“, краще було б той рух перенести до кадру 41: — „ми встанемо, встанем без ліку“ — тут рух меча вгору цілковито асоціюється зі „встанемо, встанем“ . . . Рівнож появу дівчини (в цій же сцені, що має читати прекрасну молитву Антіоха) попереджав помітка в ремарці, що „дівчина виходить на авансцену“, що вважаю порушенням образу. Власне, що дівчина мусить тут цілком таємничо з'явитися (світляний ефект), а ні в якому разі „впіти“ з огляду на цілість образу і містерійність сцени. Ці деталі важливі саме тому, що композицію „Багряної Піраміди“ вважаю просто блискучою, так що кожна дисгармонійна „дрібниця“ в ній мусить вражати.

Щодо „Битви на Каялі“ дозволю собі теж висловити одне зауваження, а саме: вважаю, що доцільніше було б фрагменти цього сценічного образу відокремити „завісою“, а не затемненням на сцені, що всеж не кирею від очей глядача хаотичности перегруповань — в той час, як завіса, усуває цей дефект, нітрохи не порушуючи суцільности образу, бо рецитація „по-вістарського“ хору в-за завіси впадає ще ефектовніше, тому що глядач мимохіть буде зосереджений лише на ній, а не на „метушні“ при перегрупованні на затемненому кону.

Але цих кілька дрібних зауважень аж ніяк не відбирають вартости брошури, що в цінним вкладом до репертуару нашого Революційного Театру. (Я не гадав ще про музичний супровід, але в цій справі хай забірають слово фахівці). На кінець лишавься побажати, аби цей останній сценічний твір, як і попередні чимскорше знайшов гідного інтерпретатора, що ним в першу чергу має бути на мою думку майбутній вражковий і добовий український театр — аваншост мистецької проваїнди.

Х р о н і к а.

Улас Самчук закінчив першу частину своєї трилогії „Сонце із Заходу“, присвяченої епопеї Карпатської України.

В „Українсьім Видавництві“ (Крамів, Кармеліська 34/П) вийшло друге число „Ілюстрованих Вістей“ на місяць червень.

В „Народній Бібліотеці“ У. В. вийшли далі такі випуски:

М. Вовчок: „Два сини“ та „Степовий гість“, С. Руданський: „Співомовки“, П. Куліш: „Ориця“, Халик: „Лихо на світі“, оповідання, О. Лотоцький: „Три побратими“, історичне оповідання з козацьких часів, Ю. Тарнович: „Чому плугатарі не ідуть“, нарис.

В Бібліотеці сучасних письменників У. В. появилася друга в черги книжка Ростислава Євдики: „В ударі з життям“ — новелі. Книжка має 176 стор. друку. Обгортка праці В. Дядилюка.

В-во „Наша Майбутність“ — Ярослав, Городська вул. 9.) випустило

Ілюстрований Кобзар для дітей — добірний набір поезій Т. Шевченка на основі видання У. П. Т. владив П. І. з обширними поясненнями, 64 стор. 32^о

Кінцем квітня відбуто в „Академії Наук УРСР“ „наукову Сесію“, присвячену століттю в часу виходу першого видання „Кобзаря“ Т. Шевченка. Підчас Сесії були зачитані такі вкладки: П. Тичина: „Сто літ Кобзаря“, М. Возняк: „Перше видання Кобзаря“, Д. Ковця: „Значення Кобзаря в 1840 р. в історії української літератури“. (Вісті, ч. 96/40).

Кийськ „Вісті“ в 10.V. приносять згід пера Г. Гельфенбейна огляд творчости сучасних письменників Харкова. Хоч советська країна — живе советськїм автор — живе „великим і прекрасним життям“, не всі мистиці „виконали й частину“ вимог, що поставлені були перед ними. К. Гордієнко готує „Чужу наву жала“ — „епопея життя українського села“. (Частина, що саме вийшла, „замальовув переддень революції 1905 року“).

Ю. Смоліч працює над „Театром невідомого актора“ (повістю на автобіографічному матеріалі про „актора епохи громадянської війни“). Н. Забіла готує вірші й поема для дошкілля. І. Гонімов пише річ „Шахтарчук“, другий том великого роману про долю хлопця в дореволюційному Донбасі. Л. Юхвид працює над повістю „Оля“, О. Донченко — „Луція“. Новий пригодницький твір „Лебединий острів“ готує М. Трублаїні, виготовив науково-фантастичний роман „Нащадки сисфів“ — В. Владко.

Вийшов другим випуском літературно-інсценізаційний матеріал до „Свята Моря“ (видання львівської „Дороги“ в 1938 р.).

Секція Мистців — Письменників — Журналістів при УНО в Праві випустила рецитаційний матеріал на „День Вождя“.

5. травня мали початись в „західних областях України“ гастролі київського театру ім. І. Франка у Львові (Мав бути показано 90 вистав). У Львові має відбутись 38 вистав „Київський орден Леніна театр опери і балету“. Київський єврейський театр має гостювати від 9. травня до 26. червня в Рівному, Луцьку і Станіславові. Початком травня мав в „західних областях“ розпочати свої гастролі київський „Театр юного глядача ім. Горького“. („Вісті“ 92/40).

В травні протягом 20 днів, мав гостювати у Львові харківський „Театр ім. І. Франка“. В репертуар театру входять такі пьеси: „Украдене щастя“ І. Франка, „Богдан Хмельницький“, „Правда“ і „Платон Кречет“ Корнійчука, „Ревізор“ Гоголя, „Остання жертва“ Островського, „Ой, не ходи, Грицю“ Старицького, „Суета“ Тобілевича. Окрім гастролей мали „франківці“ провести декілька зустрічей з львівськими мистцями. („Вісті“ 98/40).

В Сумах розпочались гастролі вінницького „Театру, опера та балету ім. Леніна“. Репертуар театру: „Іван Сусанін“, „Боріс Годунов“, „Євгеній Онегін“ і т. д. („Вісті“ 106/40).

19.V. 1940. відбувся старанням Українського Допомогового Комітету в Лівцманштаді репрезентативний концерт Українського Національного Хору ім. Лисенка під управою полк. Соллогуба. Програма складалася з

творів: Лисенка, Стеценка, Леонтовича, Гайворонського, Нижанківського, Давидовського та Соллогуба.

Симфонічний оркестр при Львівській філармонії (директор — М. Подшивіткін) проводить під керівництвом М. Колесси „серйозну роботу по пропаганді творчості великого російського композитора П. І. Чайковського“. 7.V. мав відбутись великий концерт творів Чайковського у Львові. Рівнож в провінції — Бродах, Золочеві, Перемишлянах та ін. — мала відбутись низька ювілейних концертів.

(„Вісті“ 95/40).

На літній концертний сезон запрошено до Львова таких „видатних виконавців Києва і Москви“ скрипачів: Давида Острайха, Мирона Полеміка, Беба Приткивіна; піаністів: Гінзбурга, Тамари Ханум; квартету „Великого театру СРСР“ (московського) тощо. („Вісті“ 95/40).

По „містах Радянської України“ („Дніпропетровськ“, Миколаїв, Запорозжя, Одеса) відбулось концертне турне групи львівських артистів у складі: співачка Генерт, віолончеліст, Ліфан, піаніст Вернер і скрипаль Шан. („Вісті“ 95/40).

10. травня в приміщенні Київського царку відкрились гастролі львівського джазу. Художній керівник джазу — Г. Варс, режисер — Е. Бодо. („Вісті“ 105/40).

До сторіччя з дня народження П. Чайковського „Київська орден Леніна державна консерваторія“ мала відкрити виставку, присвячену його життю і творчості. На виставці м. ін. мав бути „великий розділ про життя і роботу Чайковського на Україні“, „зв'язки творчості геніального російського композитора в українською народною творчістю“. Музично-історичний факультет мав видати до ювілейних днів монографію про Чайковського Л. Хінчин: „Чайковський на Україні“. („Вісті“ 95/40).

М. Колесса пише оперу „Довбуш“.

О. Лятуринська працює над новими погруддями чільних постатей нової української історії.

За повідомленням советської преси („Вісті“ 96/40) в містечку Келимаках (Карельська шия) „на горіщі будинку, власник якого втік в дні побідоносного наступу Червоної Армії, виявлено досі невідому картину Т. Шев-

ченка". На картині — розмірами в усіх картинах Шевченка найбільшою — „яскравими фарбами з великою майстерністю показано український степ у сонячний літній день. Довгою низкою тягнуться вози, запряжені солами. На картині рукою художника зроблено напис: „1845 рік. Тарас Шевченко“. Картина мала бути перевезена в Келимак до ленінградського „Російського музею“.

У Львові 1.V. відкрилась виставка мистців Станіслава, Луцька та ін. міст західних областей України.

(„Вісті“ 96/40).

„Скульптори України“ — Півоваров, Белостоцький і Фрідман викінчили композицію „Ленін і Сталін в Горках“. Скульптура призначена для оформлення „партіабінатів, клубів, червоних кутків західних областей України“.

(„Вісті“ 105/40).

Під загальною редакцією дра О. Кандиби появлявся Збірник Українського Наукового Інституту в Америці, як I. том праць цього Інституту. Зміст Збірника: др. Микола Андрусак — Українська історіографія; др. Олександр Гайманівський — Замітки до характеристики головних рис українського права доби Руської правди; проф. др. Симон Наріжний — Судівництво й кари на Запоріжжі; Михайло Мухив — І. Франко як критик політичних поглядів М. Драгоманова; др. Людмила Красковська — Західні волни в українській архітектурі X—XIII ст.; др. Олег Кандиба — Старша мальована кераміка в Галичині; Євген Онацький — Зурочення; інж. Микола Куширєнко — Суспільно-господарський побут села Ізв в Карпатській Україні; др. Полікарп Герасименко — Електрохімічна теорія рівноваг між металами й жуклями (рівноваги при виробі сталі); доц. інж. Микола Зайців — До питання осування (гірнення) і темніня мила; інж. Назар Гнатюк — Складання корелятивних нормальних рівнянь; Українська наука на еміграції, 15 літ праці Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі (1923—1938) — Симон Наріжний.

В Педагогічно-освітній бібліотеці „Українського Видавництва“ в Кракові появилися підручники для вчителів української дошкільної дітвори в дитячих садках, захистах, сиротинцях і т. п. установах п. в. Україн-

ське дошкільля. Книжка має 112 стор. друку.

Дирекція „Українського Видавництва“ в Кракові розписала третій конкурс на такі підручники для народних шкіл:

1. Початки нім. мови для III. і IV. класи;
2. Друга нім. читанка для кл. V—VII;
3. Рахункова книжка для I. класи;
4. Арифметика в геометрію для VI. кл.;
5. Граматичні вправи української мови — I. часть — для клас III. і IV.;
6. Граматичні вправи української мови — II. часть — для клас V—VIII.

Речинець присилки готових до друку рукописів (або машинописів) минав 15. серпня ц. р. Докладніші інформації відносно укладу й обсягу кожного підручника подасть Дирекція У. В. кожному авторові окрема.

В Бібліотеці „Минуле й Сучасне“ У. Видавництва вийшли далі такі випуски:

Др. Степан Баран: По революції — відродження. Українська Православна Церква на Холмщині й Підляшші на новій дорозі. Історична розвідка про церковні відносини на Холмщині та Підляшші за часів б. Польщі й в приходом німецької влади. Книжка має 64 стор. друку.

Холмський собор. Коротка історична монографія (16 стор. з численними ілюстраціями) про Холмський Собор з приводу передачі Українського Православного Собору в Холмі в українські руки в дні 19. травня 1940. р. Ця сама брошура вийшла теж в німецькій мові.

В Бібліотеці для молоді „Дорога“ У. В. появилася в друку книжка:

Юліян Тарнович — Верхами Лемківського Бескиду. Мандрівницький провідник по Лемківщині. Друге, доповнене видання на 70 стор., з 12 ілюстраціями і картою Лемківщини.

Заходами музейного т-ва „Лемківщина“ мала між 23 квітнем і 2 травнем відбутись у Сяноці перша українська мистецька виставка. (261 експонатів малярських і графічних Л. Геця і М. Обаля.)

„Указом“ в дні 9.V.40. р. президії верховної ради УССР за успіхи в розвитку радянської театральної культури і мистецької встановлено „заслуженій артистці київської опери“ Зої Гайдай присвоїти звання „народної артистки УРСР“, „заслуженим

діячам мистецтва" Ф. Кричевському (професор Київського художнього інституту), В. Кричевському (професор Київського будівничого інституту) та І. Іжакевичу („старішому художникові УРСР“) — звання „заслужених діячів мистецтва“. („Вісті“ 106/40 р.).

„Інститут мовознавства Академії наук УРСР“ випустив першу частину великого московсько-українського словника (що розрахований на 65 тисяч реєстрових слів). Советська преса („Вісті“ ч. 96/40) вважає появу такого словника за конечну, бо словник, який був виданий 1937 року, „ні в якій мірі не задовольняв потреб, які до нього ставились“. Словник з 37 року — як пише названа газета — „дезорієнтував широкого читача, часто наводив, як відповідники російських слів, полонізми, не охоплював найуживанішої сучасної лексики, виконував для передачі російських слів архаїзми, слова, що давно вийшли з ужитку в сучасній літературній і живій українській мові“. Всі ці „хиби“ — да думку советської преси — „не були випадковими і мали вони за мету служити відривові української мови від великої братньої російської, довести її окремішність“. Советську пресу зокрема обурює, що складачі словника з 37 року „навіть такі слова, як штик, баня, балуватись, обида, утіюг і ін., вважали за свій обов'язок перекладати іншими словами, уникаючи їх через те, що вони звучать однаково і по-російському і по-українському“.

Цілом інший характер має словник новий. Випуск його має бути не лише важливою справою науковою, але й „громадсько-політичною“: „нін не тільки фіксує факти появи чи зникнення тих або інших слів, а робить певний добір їх, тобто до деякої міри в нормалізуючим фактором. У словнику вміщено слова художньої і соціально-політичної літератури, найпоширеніша наукова термінологія і номенклатура, географічні назви, власні імена, слова побутового вжитку, також поучно необхідні фразеологічні звороти, деякі прислів'я“. „Проти попередніх словників у проєкт нового внесено ряд слів, так би мовити, піднесено стилю в префіксом воз, що його так старанно уникали буржуазні націоналісти, цим самим звужуючи українську лексику“.

(„Вісті“ ч. 96/40).

70-річчя з дня народження „генія людства і титана революції В. Леніна“ мусіла з максимальним ентузіазмом відсвяткувати ціла Україна. Низка київських театрів мала показати вистави „присячені життю і революційній діяльності Ільча“. В театрі ім. Франка мала іти п'єса Корнійчука: „Правда“ (ролю Леніна мав грати „заслужений діяч мистецтва УРСР“ — А. Бучма); в „ордена Леніна театрі, опери та балету ім. Т. Г. Шевченка“ — опера Хреникової, „В бурю“; в „Державній філармонії“ мав відбутись концерт з музичних творів „присячених Володимиру Ільчу“. В київських кінах знаменний день мав бути відсвяткований демонстрацією наступних фільмів: „Будем как Ленін“, „Ленін в Октябр“, „Ленін в 1918 году“, „Великое зарево“, „Человек с ружьем“, „Выборская сторона“, Від „столиці“ не зміла відставати провінція. „Бібліотека харківського університету ім. Горького“ мала відкрити виставку, присвячену Ленінові. „Піонери“ поставили мали виконати на спеціальному ансамблі пісень і танцю „любимі пісні Ільча і пісні про нього“.

В Луцькому міському театрі мала відкритись виставка, „присвячена життю і діяльності Володимира Ільча Леніна“.

Рівнож бібліотека харківського університету ім. Горького відкрила до цієї знаменної дати виставу.

(„Вісті“ 92/40).

Як повідомляють „Вісті“ ч. 25/40р., Московський державний університет „заяв на себе шефство над Львівським університетом“. . . Наукова бібліотека ім. Горького переслала до Львова 1200 прим. „наукової і учбової літератури з різних питань“. Рівнож лекторський склад Львівського університету мав бути поповнений в Москві. За допомогою представників Центрального Комітету „Комсомолу“ і „Профкому“ Московського Університету повстала при Львівському університеті „комсомольські і професійні студентські організації“.

Накладом Редакції „Нація в Поході“ вийшли в Празі „спомини й переживання“ В. Бірчака „Карпатська Україна“. Книжка малює „українську найвищу правду“, що була „несорганізована, розперевана, отаманська й дурна“ та вибілює чеську політику на Закарпатті, включно з Прхаліщанною.

Книжний склад

„ВИХОВНОЇ БІБЛІОТЕКИ“

1. Улас Самчук: „БАТЬКО Й СИН“, — ВОЛИНЬ III т. Ціна 3 нім. марки.
2. О. Кольченко: „АНДРІЙ КАРАБУТ“ — пєса на IV дії з Визвольної Боротьби. 1 нім. марка.
3. „СВЯТО ЖЕРТВИ“ — інсценізаційний та рецитаційний матеріал до імпрези 21. XI. 1 нім. марка.
4. „ДЕНЬ ВОЖДЯ“ — рецитаційний матеріал з рефератом. 60 нім. пфен.
5. „ЗБІРНИК УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ в АМЕР.“, причинки головно а ділянки українознавства. 5 н. мар.
6. М. Мухин: І. Франко як критик М. Драгоманова. 60 н. пф.
7. „КАРПАТСЬКА УКРАЇНА В БОРОТЬБІ“, збірник споминів учасників. 3 нім. мар.
8. „Розбудова Нації“, неповні річники, за число 1 нім. м.
9. Настінний герб Соборної України. 1 нім. м.
10. Настінний націоналістичний тривуб. 1 нім. м.
11. Мапа-плькат України. 1 нім. м.
12. Листівки та портрети мужів української історії.

Замовлення полагоджується тільки за попередньою заплаатою.

Всі замовлення адресувати:

I. Roško, Praha XII, Bělehradská 80/13, Protektorat B. u. M.

Гроші пересилати:

В ПРОТЕКТОРАТІ: на вищеподау адресу;

в НІМЕЧЧИНІ: складанками УНО з допискою „Виховна Бібліотека“, або на адресу УНО: Berlin W 50, Ansbacherstr. 15/II, з тією ж допискою;

в ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВІ: Ing. W. Kolodij Krakow, Kolontaja 2/5.

УКРАЇНЦІ!

Передплачуйте,
читайте,
поширюйте
видання Українського Видавництва

„ПРОБОЄМ“

- I. тижневик:** Український націоналістичний часопис „НАСТУП“, що приносить вісті зі всіх Українських Земель та інформує про життя українців цілого світу і про світову політику. Передплата 50— К (7— RM) річно.
- II. двотижневик:** „САМООСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА ПРОБОЄМ“, „Самоучник німецької мови“ Софії Будкової, з доступним поясненням граматики й вимови, що уможливило без учителя навчитися німецької мови. Передплата 30— К (4— RM) на 10 зошитів.
- III. місячник:** Український журнал „ПРОБОЄМ“, місячник культури, суспільно-громадського життя, мистецтва й літератури. Передплата 50— К (6— RM) річно.
- IV. кварталник:** „КНИГОЗБІРНЯ ПРОБОЄМ“, в якій виходитимуть найкращі твори наших письменників. За I квартал 1940. р. вже друкується збірка сатир „Звід їдкого пера Марка Бараболі“. Передплата 40— К (5— RM) річно.
- V. видання:** „НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА НАСТУПУ“, в якій виходитимуть популярні книжки на різні теми.
- VI.** ВИХОВНА БІБЛІОТЕКА.
- VII. випуски:** БІБЛІОТЕКА „ВІДВАГА“ для дітей і юнацтва, ч. I. Б. Грінченко: ОЛЕСЯ.
- VIII. різне:** ЛИСТІВКИ І ГАСЛА, що надаються для краси Народніх домів, читалень, канцелярій та помешкань. Ціни листівок і гасел точніше на стор. „Наступу“.

Гроші засилайте виключно нашими чеками: Число конта Поштової Щадниці в Празі „ПРОБОЄМ“ 201.699, або „НАСТУП“ 9.028, а в Німеччині Postscheckkonto Nr. 122.124, Berlin, Zeitschrift „NASTUP“ in Prag; в Ген. Губернаторстві: „Краківські Вісті“, P. Sch. A. Warschau Nr. 2143.

Замовлення слати на адрєсу:

„PROBOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schr. 3.